

in de Steigers

twintigste jaargang 2013 - nr. 2

in de Steigers

Erfgoednieuws uit West-Vlaanderen
twintigste jaargang 2013 - nr. 2

- 35. 25 jaar Open Monumentendag in West-Vlaanderen
- 38. Brugge
- 41. Beernem
- 45. De Panne
- 50. Oostende
- 52. Middelkerke
- 54. CO7
- 56. Izegem
- 57. Kortrijk
- 61. Deerlijk
- 63. Waregem
- 65. Zwevegem

25 jaar Open Monumentendag in West-Vlaanderen

Op zondag 10 september 1989 werd voor de eerste keer de Open Monumentendag Vlaanderen georganiseerd. De Provincie West-Vlaanderen was van bij het begin van de partij en stelde in Brugge enkele monumenten open voor het grote publiek. In de loop van de jaren vergrootte de betrokkenheid van het provinciebestuur bij de hoogdag van de Vlaamse monumentenzorg. Niet alleen werden jaar na jaar provinciale monumenten voor het grote publiek opengesteld en activiteiten georganiseerd, maar na enkele jaren droeg de provincie ook aan de organisatie zelf bij.

De Provincie en Open Monumentendag

De provinciale bijdrage aan de eerste Open Monumentendag in 1989 bleef 'beperkt' tot het openstellen van een aantal monumenten zoals het Provinciaal Hof en de Sint-Salvatorskathedraal in Brugge, de Schellemolen in Damme en de Koutermolen in Harelbeke. In het *Jaarboek* van de Provincie West-Vlaanderen over de werkzaamheden in 1989 klonk het trots dat West-Vlaanderen 'als enige provincie in het land gevat op deze Open Monumentendag' had ingepikt. Provinciale openstellingen en activiteiten zijn sindsdien een vaste waarde in het programma gebleven.

Vrij snel raakten de Vlaamse provincies ook betrokken bij de organisatie van Open Monumentendag. In 1995 traden de provincies officieel toe tot de stuurgroep van Open Monumentendag. De provincies stonden en staan mee in voor de begeleiding van de lokale comités en voor de coördinatie van het evenement. Om de lokale comités te helpen bij de invulling van hun jaarthema werden en worden provinciale ontmoetingsdagen, werk- of startvergaderingen georganiseerd. Deze werkwijze laat toe om het jaarthema een sterkere regionale vertaling te geven. Bovendien krijgen de comités de kans van elkaar te leren door in een bepaalde gemeente monumenten te bezoeken en de manier van het ontsluiten ervan te beleven.

Provinciale Monumenten in de kijker

Elke Open Monumentendag stelde de Provincie West-Vlaanderen enkele van haar monumenten open, daarbij inspeland op het jaarthema of op de actualiteit. Zowat alle provinciale eigendommen met een belangrijke erfgoedwaarde werden ooit opengesteld: molens, kastelen, het Provinciaal Hof, het Groot Seminarie, het voormalig SEO-gebouw in Oostende, de provinciedomeinen, het Lijsternest, etc. De residentie van de gouverneur opende

Kaftillustratie: de zittingszaal in het Provinciaal Hof in Brugge (foto Hugo Maertens, Brugge).

Vorige pagina van links naar rechts: het Lijsternest in Ingooigem na de restauratie (foto JC) – de Brouwerij Sint-Joris in Reningelst tijdens de Open Monumentendag van 2011 (foto CO7 / Nyk Dekeyser) – de Garage Omnia Automobile in Middelkerke (foto Marc Ryckaert, Brugge).

De balkonzaal van het Provinciaal Hof in Brugge. Dit neogotische gebouw op de Markt van Brugge is een van de provinciale gebouwen dat de afgelopen 25 jaar op Open Monumentendag regelmatig de deuren voor het grote publiek opende (foto Hugo Maertens, Brugge).

Van boven naar onder: in 1996 kon het publiek tijdens Open Monumentendag in Brugge een bezoek brengen aan de restauratiewerf van de Sint-Salvatorskathedraal (foto Marc Ryckaert, Brugge) – massale belangstelling voor het provinciedomein Raversyde in 2011 (foto Provinciedomein Raversyde) – re-enactment in Raversyde in 2011 (foto Provinciedomein Raversyde) – affiche voor de tentoonstelling 'Poorten, bastions en wandelboulevards' in de Provinciale Bibliotheek Tolhuis naar aanleiding van Open Monumentendag 2011.

Poorten, bastions en wandelboulevards
10 eeuwen stadsversterkingen in West-Vlaanderen

10 september tot 8 oktober 2011
TENTOONSTELLING
Provinciale Bibliotheek Tolhuis | Jan van Eyckplein 1 | 6000 Brugge
www.west-vlaanderen.be/bibliotheek | toegang gratis

in 1997 voor het eerst de deuren en mocht ook op de feesteditie van 1998 niet ontbreken. Naar aanleiding van 'Het beste van...' worden in 2013 onder meer het Provinciaal Hof, de gouverneursresidentie, het Tolhuis, het kasteel Tillegem (in een feestelijk bloemenkleedje), de Schellemolen in Damme, het Fort van Beieren in Koolkerke en Raversyde voor het grote publiek open gesteld. In het provinciedomein De Palingbeek bij Ieper wordt de Open Monumentendag gekoppeld aan een feestweekend naar aanleiding van de 150^e verjaardag van de eerste spadesteek van het kanaal dat vandaag de ruggengraat van het domein vormt, een provinciedomein dat in 2013 bovendien 40 kaarsjes mag uitblazen.

De Sint-Salvatorskathedraal – waaraan in 1989 een grootschalige restauratiecampagne startte – stond regelmatig op het Open Monumentendagprogramma. Trouwe bezoekers konden er in zekere zin de vorderingen van de restauratiewerken van jaar tot jaar volgen. In 1996 werden aan de vooravond van Open Monumentendag de gerestaureerde galmgaten onthuld. Een aantal keer werden tijdens Open Monumentendag ook werfbezoeken georganiseerd die op een ruime belangstelling konden rekenen.

Wie de Open Monumentendagprogramma's van de afgelopen vijftig jaar bekijkt, stelt vast dat activiteiten en publieksbegeleiding sterk aan belang hebben gewonnen. Deze tendens zit tot op zekere hoogte ook in de provinciale programma's vervat. Op de site van Raversyde werden bijvoorbeeld op Open Monumentendag al speciale rondleidingen langs anders niet toegankelijke delen van de site gegeven, werd ingezet op re-enactment en werden kinderactiviteiten georganiseerd. In de periode 1995-1997 rolde naar aanleiding van Open Monumentendag een speciaal nummer van *In de Steigers* van de persen. Sindsdien zijn er regelmatig bijdragen in verband met geslaagde openstellingen of het jaarthema in het tijdschrift verschenen. In de periode 1997-2001 zette de provincie OMD elk jaar feestelijk in tijdens een groot publieksmoment met exclusieve rondleidingen, originele bezoeken en optredens. Monumentenwacht West-Vlaanderen geeft tijdens Open Monumentendag ook jaarlijks demonstraties en duiding bij hun werking.

De herbestemming van het Tolhuis in Brugge tot Provinciale Bibliotheek zorgde er niet alleen voor dat dit monument vanaf 2001 regelmatig op het programma stond, maar het bood ook ruimte om inspeliend op het jaarthema stukken uit de collectie te tonen. Zo werd in 2004 onder de titel 'Over opstuivend zand en vlaskapelletjes' enkele facetten van het West-Vlaamse landschap in beeld gebracht. Later volgden nog tentoonstellingen

over woningenbouw (2007), wederopbouw (2008) en versterkingen (2011). Dit jaar wordt terug geblikt op vijftientig jaar provinciale erfgoedzorg.

Lokale Comités

De fundamenteën voor een geslaagde Open Monumentendag blijven evenwel de lokale comités, waarin vrijwilligers, heemkundige kringen, cultuur-ambtenaren, toeristische diensten etc. de krachten bundelen om jaarlijks een rijk gevuld programma uit te werken en dit tijdens het eerste weekend van september ook op het terrein te realiseren. De afgelopen vijftientig jaar namen bijna alle West-Vlaamse gemeenten wel eens deel aan Open Monumentendag. Sommige gemeenten – zoals bijvoorbeeld Brugge – slaagden erin om jaarlijks deel te nemen. Andere gemeenten kozen er dan weer bewust voor om eens een jaartje te schrikelen en zo enerzijds de vrijwilligers wat ademruimte te geven en anderzijds maximaal in te spelen op een jaarthema dat veel kansen bood om hun erfgoed in de kijker te plaatsen.

Typerend voor West-Vlaanderen is ook het groot aantal intergemeentelijke initiatieven. ‘Overleg Cultuur’ – waarin 13 Zuid-West-Vlaamse gemeenten de krachten bundelen – werkte vanaf 1994 onder meer voor Open Monumentendag samen, wat bijvoorbeeld vorm kreeg in een gezamenlijke publicatie met themateksten op maat van de regio en gemeentegrensoverschrijdende activiteiten. De publicatie naar aanleiding van het thema ‘Vervoer(ing)’ kon met enige trots aangekondigd worden als ‘het eerste project dat gezamenlijk werd aangepakt’. Vanaf 2003 werden ook in de Zuidelijke Westhoek de krachten gebundeld. Ook daar werd ingezet op een intergemeentelijke brochure en ‘monumentenparcours’ die de opengestelde monumenten in de verschillende gemeenten met elkaar verbinden. Intergemeentelijke samenwerkingen zijn of waren er verder in de 5-art gemeenten (met jaarlijks een intergemeentelijke monumentenbus), Ginter en BIE. Sommige gemeenten werken occasioneel samen om een monument dat op de grens ligt open te stellen. Zo sloegen Wingene en Ruiselede in het verleden al de handen in elkaar voor de openstelling van de Radio Maritieme Zendinstallaties. Raakvlak – de intergemeentelijke dienst archeologie Brugge en Ommeland – stond al een aantal keer in voor de ontsluiting van archeologische sites in verschillende gemeenten.

De lokale verankering van Open Monumentendag heeft de variatie en de rijkdom van het evenement sterk in de hand gewerkt. Het leverde een ruime waaier aan openstellingen op, uiteenlopende activiteiten en verschil-

lende voorbeelden van hoe de organisatie aangepakt kan worden, afgestemd op de schaal en het erfgoed van de gemeente. In dit nummer van *In de Steigers* laten we daarom elf lokale comités aan het woord. Ze bieden ons een blik achter de schermen van de organisatie van Open Monumentendag, reflecteren over het belang van dit evenement voor de lokale erfgoedzorg, halen herinneringen op aan de hoogtepunten uit vijftientig jaar OMD of kijken vooruit naar wat de vijftientigste editie te bieden heeft.

Jeroen Cornilly

De eerste brochure van ‘Overleg Cultuur’ naar aanleiding van de Open Monumentendag 1994.

Brugge

Er was eens... Een kwarteeuw Open Monumentendag

Op 10 september 1989 vond de allereerste Open Monumentendag ooit in Vlaanderen plaats. Het was dadelijk een schot in de roos, ook in Brugge waar vanaf de aanvang de stedelijke Dienst voor Monumentenzorg als lokaal comité fungeerde. Duizenden deelnemers gingen op stap om de monumenten op deze nieuwe manier te ontdekken en te bewonderen. Deuren die altijd gesloten gebleven waren, gingen voor het eerst open. Monumenten verschenen zelfs bovenaan de politieke agenda.

Brugge was in 2002 Culturele Hoofdstad van Europa. Het OMD-programma trok dat jaar de kaart van historische tuinen in de binnenstad en de Brugse rand, wat een groot succes werd. De tuin van het huis Sint-Annarei 12 was een van de tuinen die dat jaar op het programma stond (foto Marc Ryckaert, Brugge).

Meer dan onroerend erfgoed

In 1989 was OMD nog het enige dag-evenement in zijn soort. Dat exclusieve karakter is vandaag verleden tijd. Ondertussen is er een Erfgoeddag, de Dag van de Architectuur, de Dag van het Park, de Open Bedrijvendag, etc., maar inhoudelijk is OMD veel beter onderbouwd. In 1989 vulden we het dagprogramma in Brugge in met één themawandeling in de Ezelstraat. In de loop van de jaren werd het aanbod groter, gevarieerder, kwaliteitsvoller en innovatiever. Alle erfgoed-

sectoren – met archeologie en het groene erfgoed als vaste partners – werkten mee aan de invulling van het programma. In 2001 werd een werkgroep OMD in het leven geroepen met de vaste culturele partners binnen en buiten de stedelijke diensten. Dit betekende een aanwinst voor de samenstelling van het programma en kaderde binnen een streven naar een holistische benadering van het erfgoed. De overtuiging blijft dat het verhaal slechts afgerond kan worden als alle facetten van het erfgoed aan bod komen. Uiteraard blijft Open Monumentendag – ook in Brugge – het onroerend erfgoed voorop stellen.

Het werd vanaf 1995 steeds belangrijker om de 'geschiedenis achter de gevel' te achterhalen en aan de openstelling 'toe te voegen'. Dankzij de methode van de 'Brugse Huizengeschiedenis' werd elk opengesteld gebouw vanaf dan historisch geduid met al zijn eigenaars en bewoners die er vaak een architecturale laag aan toegevoegd hadden. Deze verhalen helpen het erfgoed dichterbij het publiek te brengen en te houden. OMD zorgt immers mee voor een zeer laagdrempelige ontsluiting van ons monumentaal erfgoed. Hoofddoel is en blijft de bewustmaking en de solidariteit rond erfgoed en de erfgoedzorg vergroten. Het is een vanzelfsprekendheid geworden om te investeren in behoud, (her)bestemming en toegankelijkheid van het erfgoed. Daarvoor was de jaarlijkse intense sensibilisering broodnodig. Het verleden vasthouden en koesteren, ontnemt immers de mogelijkheid niet om ook naar de toekomst ervan te kijken. En wat is de toekomst van het erfgoed in economisch moeilijke tijden?

De jeugd aan zet

Brugge was jarenlang baanbrekend door haar jongerenwerking op OMD. Het was van bij aanvang van Open Monumentendag Vlaanderen duidelijk dat het evenement geen jonge mensen aantrok. De Koning Boudewijnstichting, toen nog coördinator van OMD, trok al in 1991 aan de alarmbel. De Brugse Dienst Monumentenzorg, aangespoord door wijlen Carry Corné, een leraar van het Koninklijk Atheneum, en gesteund door tal van enthousiaste vrijwilligers (kunst-historici, leraars, gidsen, huismoeders, muzikanten,

kunstenaars,...) lanceerde een project in Brugge om het tegenovergestelde te bewijzen. Jonge mensen kunnen wel geboeid worden door erfgoed als dit maar op de juiste manier wordt aangebracht. Dit resulteerde in 1992 in Brugge in de oprichting van het 'Jongerenproject OMD', een pioniersproject met jongeren tussen 14 en 18 jaar dat zich ieder jaar opnieuw een originele weg door

geen blijvende structurele werking en financiële middelen werden ingezet. Ondertussen was wel bewezen dat jongeren meer dan erfgoedgenegen konden zijn. Vandaag worden met de inzet en de hulp van de Brugse musea en Bruggeplus vzw OMDJunior projecten uitgewerkt, activiteiten die zich wel meer op gezinnen met jongere kinderen richten. Voor de feesteditie 2013 werd

het monumentenprogramma baande, met schitterende resultaten als gevolg.

Brugse jongeren met verschillende achtergrond en opleiding werden in scholen' gerekruteerd' en op een innovatieve manier aan het werk gezet. De eerste jaren was de werkmethode traditioneel met workshops, lezingen, bezoeken aan musea en gidsbeurten om architecturale details te leren opmerken. Origineel was zeker dat de jongeren elk jaar een monument kozen of toegewezen kregen om hun interpretatie ervan op OMD te tonen. De totale 'carte blanche' gaf opvallende resultaten. De jongeren namen gaandeweg het project zelf in handen. Vanaf 1995 moedigde de Koning Boudewijnstichting onafgebroken andere steden aan om het Brugse voorbeeld te volgen. Het project – ondertussen herdoopt in 'Erfgoedjongeren' – culmineerde in 2002, Brugge Culturele hoofdstad van Europa met het 'Frontsid(t)e'-evenement waarbij acht Brugse gevels onder handen werden genomen door de Brugse jongeren samen met Griekse, Letse, Zweedse, Deense en Slowaakse leeftijdsgenoten. Toch stierf het Brugse Jongerenproject vanaf 2005 een stille dood maar niet zonder een belangrijke erfenis na te laten met TapisPlein vzw, een 'projecthuis voor erfgoed en actuele cultuur', waarin enkele jonge erfgoedpioniers zich verenigden. TapisPlein won in 2007 de Vlaamse Cultuurprijs en is een landelijk expertisecentrum voor cultureel erfgoed.

Het Jongerenproject is iets om heel fier op te zijn. Het succes werd jammer genoeg niet bestendig omdat er

het project 'Op zoek naar kasteeldame Petronilla' uitgewerkt, waarbij kinderen kennis kunnen maken met de bewoners van een stadswoning en een buitengoed. Het huis Casselberg en het Kasteel Rooigem vormen daarbij het decor.

Typisch Brugge

Sinds 1997 organiseert Brugge een 'Openmonumentendagweekend', wat in Vlaanderen vrij uniek is. Als werelderfgoedstad is Brugge het met haar grote erfgoedtraditie aan haar faam verplicht om er een tweedaagse van te maken. De spreiding over een weekend biedt niet alleen meer mensen de mogelijkheid om de opengestelde gebouwen te bezoeken of aan de activiteiten deel te nemen. Door een minder grote drukte kunnen ze dit ook op een kwalitatievere manier doen. Iedereen herinnert zich bijvoorbeeld nog de ellenlange rijen in de eerste jaren bij de openstelling van het Engels klooster of het Grootseminarie. Dat is door de spreiding in tijd zeker gewijzigd. We onderlijnen graag dat dit enkel kan door de altijd bereidwillige medewerking van eigenaars, de vrijwilligers en de financiële inzet van het Brugse stadsbestuur.

Voor de feesteditie 2013 werd een bevraging in de pers gelanceerd. Wat kreeg de voorkeur van de Bruggeling? Daarop kwam in eerste instantie weinig reactie. De vraagstelling moest gericht en persoonlijker gebeuren. Heel wat voorkeurlijstjes kwamen van stedelijke actoren die trouwe partners en bezoekers aan OMD zijn.

In de periode 1992-2002 waren jongeren niet weg te denken uit het Brugse Open Monumentenprogramma. In 1997 werd in het pakhuys van de oude Gistfabriek onder de titel 'The Essential FactOMinD' een filosofische fabriek met imaginaire machines ingericht (midden). In 2001 gingen de jongeren aan de slag met het thema 'Metaal' in de Nieuwe Molens (links). In 2002 namen de Brugse jongeren samen met leeftijdsgenoten uit andere Europese landen acht gevels in de Brugse binnenstad onder handen, waaronder een gevel aan de Coupure (rechts) (foto's JC).

geheugen van Brugge en worden gretig verzameld. Ze zijn ook op de website van de stad Brugge online raadpleegbaar en kunnen er gedownload worden.

Zonder overdrijven durven we stellen dat Open Monumentendag elk jaar opnieuw een 'Brugge-waardig' evenement is. De professionele gidsen die worden aangeworven, zetten zich in om de bezoeker kwaliteitsvol te begeleiden. Zonder de intense samenwerking met de vaste culturele partners – met inbegrip van de provincie West-Vlaanderen – zou het evenement onbetwist minder verrijkend zijn. De constante aandacht voor OMD van zowel het publiek als van overheidswege is hartverwarmend voor de organisatoren.

Brigitte Beernaert

Het lokaal comité van Brugge publiceert al vanaf de eerste editie in 1989 een brochure. Deze publicaties, die in de loop van de jaren steeds uitgebreider werden, bevatten een schat aan informatie over het Brugse bouwkundig erfgoed. De inspanningen die tijdens de voorbereiding gedaan worden, krijgen zo een blijvende waarde

De keuze van de 33 monumenten en de 18 activiteiten die op 7 en 8 september 2013 op het programma staan, is louter wegens praktische en financiële overwegingen tot dat aantal beperkt. Idealiter hadden er 100 huizen op het programma gestaan. Nieuw dit jaar is dat werd gekozen om aan elk monument een spilfiguur te koppelen, die door haar of zijn levensverhaal de bezoeker een reis door het gebouw en de geschiedenis van Brugge laat maken. 'Story-telling' wordt steeds populairder en daarom zetten we er ook op in.

Brugge maakte vanaf het eerste jaar een eigen lokale brochure voor OMD. In 1989 was de kleine zwart-wit brochure amper 28 pagina's dik. Sinds 2004 wordt ze in vierkleuren gedrukt en biedt deze ondertussen voor 250 pagina's leesvoer tegen een democratische prijs. De brochures dragen op bescheiden manier bij tot het

Beernem

25 jaar Open Monumentendag, een terugblik

Beernem nam in 1989 deel aan de allereerste editie van Open Monumentendag. Het werd meteen een schot in de roos, vooral omdat een deel van het kasteel Drie Koningen werd opengesteld. De drie daaropvolgende jaren was Beernem niet van de partij, maar in 1992 nam het gemeentebestuur opnieuw contact op met de kern van het eerste Lokaal Comité, het werd uitgebreid met nieuwe enthousiastelingen en sinds 1993 hebben we geen enkele editie gemist. 1993 was trouwens een tweede succeseditie, want de bezoekers kregen er kastelen te zien die vanaf de openbare weg niet zichtbaar zijn, zoals het kasteel Hontzocht, een gebouw dat de leden van het comité die er toen nog niet bij waren zelf nog nooit gezien hebben. Voor een relatief kleine gemeente als Beernem (15.200 inwoners), is het geen evidentie om elk jaar deel te nemen. Toch proberen we elk jaar een smaakvol programma samen te stellen, soms bescheiden, soms iets prestigieuzer, maar telkens met als doel de aandacht te trekken van een ruim publiek en hun interesse te wekken in erfgoed en monumentenzorg. Het is niet altijd gemakkelijk het vooropgestelde thema te volgen, maar door er een eigen interpretatie aan te geven en plaatselijke accenten te leggen, lukt het ons wonderwel. Een terugblik.

Het Beernemse Comité Open Monumentendag

Het lokaal comité OMD heeft gedurende twintig jaar met een vaste kern een manier van werken ontwikkeld die amper nog moet bijgesteld of gewijzigd worden. De startvergadering begint met een rondje brainstormen. Na een tweetal bijeenkomsten hebben we alle monumenten die passen binnen het thema op een rijtje en kunnen de haalbare zaken uitgezet worden. Daarbij zorgen we ervoor dat elke deelgemeente eens aan bod kan komen en dat de monumenten niet al te ver uit elkaar liggen zodat ze via een fiets- of wandelparcours te verbinden zijn.

Eens de invulling van het onderwerp is vastgelegd, spreken we experts aan die ons comité voor dat jaar kunnen komen versterken. Samen leggen we het programma vast. Een belangrijk item is de inhoud van onze jaarlijkse brochure. Deze manier om achtergrondinformatie te geven bij elk monument is in de loop der jaren geëvolueerd van een bescheiden infomap naar een volwaardig naslagwerk met uniek archiefmateriaal en interessante verhalen. De vakantiemaanden zijn voor het lokaal comité traditioneel drukke maanden.

Links: het thema 'Hout' werd in 2005 aangegrepen om in het provinciedomein Bulskampveld demonstraties te geven van historische houtbewerkingstechnieken. Het lokale comité van Beernem werkte daarvoor samen met de Provincie (foto Johan Vansteenkiste, Varsenare).

Rechts: in het kader van het thema 'Steen' in 2003 werd een programma rond de voormalige steenbakkerij in Oedelem uitgewerkt en kon het publiek de site met de machinekamer bezoeken (foto lokaal comité Beernem).

Deadlines voor teksten, het selecteren van archief- en fotomateriaal, en het voorbereiden van tentoonstellingen. Want Open Monumentendag gaat voor ons verder dan de monumenten. Ook archieven, voorwerpen, foto's en verhalen maken deel uit van een totaalpakket van onroerend, roerend én immaterieel erfgoed.

Voor Open Monumentendag zelf wordt een taakverdeling uitgewerkt. Als de monumenten op verschillende sites liggen, wordt aan alle toezichters en verantwoordelijken de gelegenheid geboden om een tweetal uren vrij van dienst te zijn. Zo krijgen ze zelf ook de gelegenheid om te genieten van het hele Open Monumentendagprogramma van Beernem. Bezoekjes aan andere gemeenten zijn helaas niet mogelijk, dat is nu eenmaal de keuze die je maakt als toegewijd comitélid. Tijdens het Open Monumentendag weekend is het alle hens aan dek. De tentoonstellingen kunnen meestal pas op zaterdag opgesteld worden. In 2012 hadden we een tentoonstelling over de kunstweekends gepland in het kasteelpark van Drie Koningen. De weergoden waren ons gunstig gezind, maar de tentoonstelling kon uiteraard pas op zondagmorgen geplaatst worden. Een gezonde dosis stress dus, maar het comité werkt intussen als een goed geoliede machine.

Samenwerking

Ook voor de organisatie van Open Monumentendag geldt 1+1=3. Samenwerken loont, om expertise toe te voegen aan het comité, om uitzonderlijke locaties open te stellen, om unieke tentoonstellingen te bouwen. Al 20 jaar bestaat de vaste kern van het lokaal comité uit leden van de heemkring 'Bos en Beverveld vzw'. Zonder hun inzet en kennis was Open Monumentendag Beernem er

simpelweg niet geweest. Steeds kunnen we rekenen op de heemkring om in haar fotoarchief te duiken en zo de geschikte beelden ter beschikking te stellen die onze Open Monumentendag met woord en beeld illustreren. Ze doen archiefonderzoek en schrijven artikels voor de brochure. Op OMD zelf leveren ze gidsen, toezichters en bemannen ze de infopunten. Dergelijke vrijwilligers zijn voor een gemeentebestuur hun gewicht in goud waard.

Herhaaldelijk werd er ook al samengewerkt met het Provinciedomein Bulskampveld. De ommuurde kruidentuin van het kasteel vormde in 2005 het ideale decor voor het thema 'Grondstof, stof tot nadenken: Hout'. De wagenmakerij werd opengesteld en verschillende ambachten die werken met hout zoals lattenklieven, boomzagen, pompboren en instrumentenbouwen werden er aan het publiek getoond. Voor het thema 'De vier elementen' (2010) trokken we de kaart van de landbouw want zij maken als geen ander gebruik van de vier elementen. We haalden een derde van het provinciaal museum Bulskampveld leeg om het landbouwmateriaal voor één dag tentoon te stellen op het erf van drie historische hoeven. De gemeentelijke technische dienst had er een hele kluif aan om de grote stukken veilig te transporteren. Dat jaar werkten we ook samen met de gemeentelijke landbouwwaad en de plaatselijke landbouwverenigingen. Naast de Open Monumentendag leverde die samenwerking ook een zeer succesvolle hoevennaamactie op, waarbij oude hoevenamen en toponiemen in eer hersteld werden.

Voor het thema 'Zorg' in 2009 hadden we nauwelijks een brainstormsessie nodig om ons programma in te vullen. Het Psychiatrisch Centrum Sint-Amandus biedt

Het station van Beernem vormde in 2001 het decor voor de Open Monumentendag over 'Metaal'. Dat jaar werd voluit de kaart van het rollend erfgoed getrokken met onder meer een indrukwekkende diesellocomotief (foto Marc Ryckaert, Brugge).

nog steeds dagelijks zorg in hun historische gebouwen. We konden rekenen op een schitterende samenwerking en ons comité verdubbelde dat jaar met enthousiaste personeelsleden van het centrum die hun expertise ter beschikking stelden. Hun oudste gebouw was vroeger het decor van de 19e-eeuwse jeugdzorg en bood onderdak aan de instelling voor meisjes, gekend als de 'Rode Rokjes'. Daarna werd in diezelfde gebouwen psychiatrische zorg verstrekt. Die zorg evolueerde sterk in de loop van de 20e eeuw. Open Monumentendag was de ideale invalshoek om die evolutie te schetsen en om de psychiatrische zorg bij het brede publiek onder de aandacht te brengen.

In 2001 zaten we met de handen in het haar. Het thema 'Grondstof, stof tot nadenken: Metaal' leek ons in eerste instantie helemaal niet van toepassing op Beernem. Maar na een creatieve brainstorm kwamen we terecht bij het historische station van Beernem. Dankzij de samenwerking met de NMBS konden we niet alleen het gebouw open stellen maar ook rollend erfgoed naar Beernem halen. Op de buitengebruik zijnde losplaats, werd een indrukwekkende dieselmachine en een bijna honderdjarig treinstel toegankelijk gemaakt. Daarnaast had de Beernemse keersluis in 2000 de staalbouwprijs gekregen, dus ook dit 'nieuwe' monument wilden we in de kijker plaatsen. We vulden de site rond de sluis aan met varende erfgoed. In het stalen ruim van een schip bouwden we een tentoonstelling over vrachtvervoer per schip en de Beernemse (metalen) bruggen.

Weer of geen weer

Meestal waren de weergoden OMD goed gezind. OMD 2003 was zelfs een stralende zomerdag. Dat en een interview over onze Open Monumentendag op Focus TV zorgden dat jaar voor een ware overrompeling. Gelukkig kwamen de meeste bezoekers met de fiets. Het thema 'Steen' bood ons de kans om de geschiedenis van de Oedelemse steenbakkerij in de kijker te zetten. In het intussen beschermde 'Huis Maes' stelden we een tentoonstelling over de *Tuileries et briquetteries d'Oedelem* op. We hadden een wandeling uitgestippeld die van het huis Maes, via twee privétuinen waar nog de putten van vroegere kleiwinningen te zien zijn, en langs de intussen afgebroken huisjes van de steenbakkers naar de terreinen van de vroegere steenbakkerij leidde. Daar waren de verdwenen gebouwen van de oven en droogloodsen afgebakend om op die manier de bezoeker een idee te geven van de uitgestrektheid van de site. Het enige nog overblijvende relict, de machinekamer met de beschermde armgasmotor en gasoegeninstallatie werd eenmalig toegankelijk gemaakt. Het gebouwtje was om veiligheidsredenen op verschillende plaatsen extra

gestut en een bezoekje mocht enkel onder begeleiding van een gids en met een gele veiligheidshelm op het hoofd. Arme gidsen, die het grootste deel van de dag binnen stonden, terwijl de rest van het comité en het publiek genoot van de zomerzon.

Wie in 1998 Open Monumentendag heeft georganiseerd zal het zich zeker nog herinneren. De aanhoudende regen deed OMD bijna letterlijk in het water vallen. Wij stelden die dag de 'vlasschuur' van de voormalige Tricotfabriek open, recent gerestaureerd en nu de site 'GBJ De Zande'. De enorme ruimte met het prachtige dakgebinte was door het Lokaal Comité op zaterdag feestelijk aangekleed met historische vlaggen van verenigingen en affiches. Maar toen we op zondagmorgen

Boven: hoeves en het landelijk leven van weleer stonden centraal tijdens de Open Monumentendag van 2010 (foto Johan Vansteenkiste, Varsenare).

Onder: het publiek wacht geduldig in de regen voor een bezoek aan het kasteel Bloemendale tijdens de Open Monumentendag van 1998 (foto lokaal comité Beernem).

de deuren wilden openen, was de site niet toegankelijk. Een enorme plas regenwater had zich voor de ingang verzameld. Uiteindelijk vormden inderhaast aangevoerde paletten een brug waarlangs de bezoekers alsnog de schuur konden betreden.

Op de pui van kasteel Bloemendale was het al niet beter gesteld. Vele tientallen mensen schoven er in de gietende regen aan om in groepjes van vijftig het salon te betreden. 's Anderendaags gingen we de barones nog eens speciaal bedanken voor het gastvrije onthaal. Ze was zelf ook heel tevreden maar vroeg toen laconiek of we haar volgend jaar wilden 'overslaan' want het parket van het salon was zo goed als geruïneerd door 1.000 paar natte voeten. Voor die feesteditie had de gemeente Beernem ook de reuzin 'Kallemoeie' in eer herstelt. Daags na de persvoorstelling was ze echter verdwenen. Een paar nachtelijke leukerds hadden de reuzin ontvoerd. Gelukkig vonden we ze op tijd terug voor Open Monumentendag.

Hoog bezoek

Tweemaal kregen we in Beernem de eer om een minister te ontvangen tijdens Open Monumentendag. De persvoorstelling van OMD Vlaanderen ging in 2009 in Beernem door in aanwezigheid van minister Bourgeois. De prachtige site van psychiatrisch centrum Sint-Amandus was ook in Brussel niet onopgemerkt gebleven. Veel onverwachter was het bezoek van de toenmalige minister van huisvesting en gezin Vanmechelen

in 2007. Onze invulling van het thema 'Wonen' had zijn aandacht getrokken. We brachten het wonen in beeld zoals het er tijdens de late 19e en de eerste helft van de 20e eeuw in Beernem voorstond. Het wonen in de armoedige arbeidershuisjes, kortwoonsten, oude boerderijen, landhuizen en kastelen kregen er een plaats naast het sociale wonen van de 'Lille-huizen' en andere bouwmaatschappijen op de gemeente. Maar het was het rollend en varende erfgoed dat we aan onze Beernemse monumenten hadden toegevoegd, dat de interesse van de minister had gewekt: de woonwagens en oldtimercaravans op het domein Kleuterweelde en de twee woonboten die aangemeerd lagen in de jachthaven van Beernem.

De 25e editie van OMD wordt in Beernem ongetwijfeld weer eentje om nooit te vergeten. Dat moet wel, met een thema als 'Het Beste van...'. Deel uitmaken van een Lokaal Comité geeft veel voldoening en ieder lid kan er zijn creatieve, heemkundige, idealistische of organisatorische ei kwijt. In ruil krijg je een groot en tevreden publiek en een pak ervaringen die je leven kleuren. Durf jij de uitdaging aan?

Etienne Van Wouterghem en Conny Lambert

De geschiedenis van het kanaal Brugge-Gent kwam aan bod tijdens de Open Monumentendag van 2004. In de brochure werd het verhaal van het kanaal verteld en met historische foto's geïllustreerd (foto Edelhart Matthys, Beernem).

De Panne

De Dumontwijk brengt mensen samen

Toen de Dumontwijk in het centrum van badplaats De Panne in 1995 als stadsgezicht werd beschermd, stuitte dit op heel wat weerstand, niet op z'n minst bij de inwoners van de wijk. Vandaag, bijna 20 jaar later, zorgen talrijke initiatieven van zowel de verschillende overheden als particulieren dat het tij duidelijk is gekeerd en dat de Dumontwijk naar (erfgoed)waarde wordt geschat als getuige van het verleden, het heden en de toekomst.

Beschermd stadsgezicht Dumontwijk

De Dumontwijk is de oudste verkaveling van De Panne, ontstaan vanaf 1892 uit privé-initiatief en verder uitgebouwd in het begin van de 20e eeuw, met een gaaf bewaard stedenbouwkundig concept naar een ontwerp van de Brusselse architect Albert Dumont (1853-1920) en zijn zoon Alexis (1877-1962). De wijk wordt getypeerd door het samenspel en de tegenstelling tussen de eerder formele, geometrische aanleg voor het stedelijk gebied en de pittoreske, open verkaveling, naar vorm en architecturale invulling geïnspireerd op de toen opkomende Engelse tuinwijkgedachte, rekening houdend met het duinreliëf en de aanplanting. Het is één van de zeldzame plaatsen aan onze kust waar het karakter en de intrinsieke erfgoedkwaliteiten van de oudste bebouwing bewaard zijn gebleven.

De Dumontwijk toont ons een staalkaart van de gangbare bouwstijlen vanaf het einde van de 19e eeuw tot na de Tweede Wereldoorlog: gaande van een eclectische vormtaal (doorgaans varianten op neostijlen), over de art nouveaustijl, de cottigestijl (vaak met integratie van elementen uit de Normandische stijl), het regionalisme, de art-decostijl en het modernisme. Het geheel is bijgevolg illustratief voor de stijlevolutie die de kustarchitectuur heeft ondergaan. Het is een getuige van het oeuvre van de vele architecten die de Dumontwijk mee gestalte hebben gegeven, zoals Albert en Alexis Dumont, Georges Hobé, Jozef Viérin, Oscar Vermeesch, Louis Legein, Gustave Remy, Myriam Dumont, Charles Crevits, Pierre Devos en Ernest Acker.

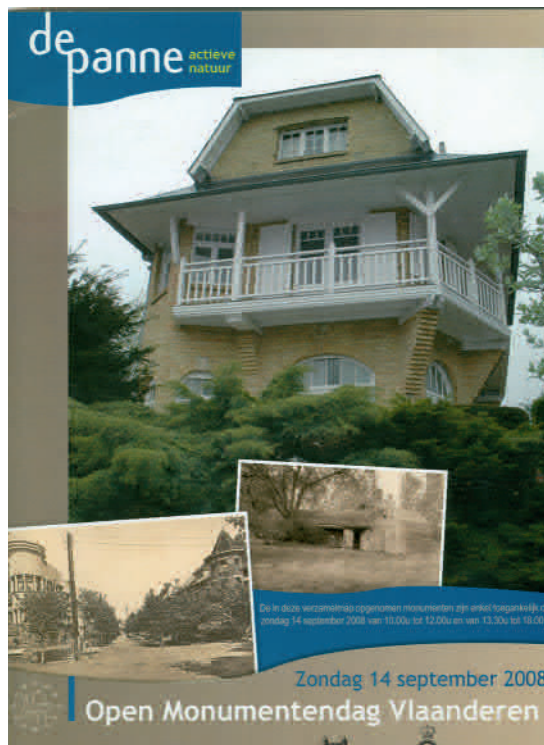
In 1995 werd de Dumontwijk als stadsgezicht beschermd: bij M.B. van 9 juni 1995, vernietigd op 11 juli 2006 door

een arrest van de Raad van State en opnieuw beschermd door het M.B. van 18 december 2006. De wijk bestaat uit meer dan 500 woningen, waarvan er dertien als monument zijn beschermd. In 2001 kwam daar nog een veertiende monument bij: de atelierwoning *Le Chalutier* (M.B. 3 oktober 2001). Op het moment dat de Brusselse kunstschilder Louis Van den Eynde (1881-1966) kort na de Eerste Wereldoorlog De Panne en de Noordzeekust ontdekt, krijgen zijn leven en werk een nieuwe wending. In 1927 laat hij door de architecten Myriam Dumont en Gustave Remy dit zomerverblijf optrekken. Het groot-

Boven: de Visserslaan in de Dumontwijk in De Panne (foto JC).

Onder: de villa 'Le Chalutier' in de Bortierlaan in De Panne (foto JC).

ste gedeelte van de benedenverdieping wordt beheerst door het achthoekige atelier van de schilder. Dit ruime atelier, voorzien van een groot centraal plafondraam, is volledig ingericht om aan de noden van de kunstenaar te voldoen. Atelierwoning *Le Chalutier* is vandaag eigendom van de gemeente De Panne. Momenteel wordt voor dit pand een restauratiedossier opgemaakt. Het is de bedoeling om in de toekomst de steeds drukker bijgewoonde erfgoedwandelingen van Toerisme De Panne hier te laten starten.

Open Monumentendag

In 1996, op het moment dat de dienst cultuur wordt opgericht, neemt het gemeentebestuur van De Panne voor het eerst deel aan de Open Monumentendag. Een lokaal comité bestaande uit leden van de gemeentelijke culturele raad en de dienst cultuur wordt opgericht en een eerste bescheiden programma uitgewerkt. Naast het station van Adinkerke-De Panne worden tijdens de eerste Open Monumentendag in De Panne twee villa's in de Dumontwijk voor het publiek geopend. Daarenboven wordt het monumentenfeest met een rijk geïllustreerde brochure begeleid. Meteen is de Open Monumentendag in De Panne een schot in de roos. Niet alleen door het onverwacht groot aantal bezoekers (iedere villa kreeg immers gemiddeld 1.300 bezoekers over de vloer), maar ook omdat bij de deelnemende eigenaars het besef groeit dat hun erfgoed door derden

– inwoners, tweedeverblijvers en toeristen – als waardevol wordt beschouwd. Vandaag, aan de vooravond van de 25e editie van de Open Monumentendag, kan gesteld worden dat dit initiatief in De Panne door de jaren tot één van de topevenementen van de dienst cultuur uitgroeide. Het lokaal comité zorgt jaarlijks niet alleen voor een prachtige brochure, maar staat er tevens borg voor dat ieder jaar een aantal nooit eerder geopende villa's in de Dumontwijk toegankelijk zijn voor de talrijke bezoekers. Het succes van de organisatie is voornamelijk te danken aan het vertrouwen van de eigenaars in het lokaal comité en het geloof in de erfgoedwaarde van de Dumontwijk. Ook het feit dat een aantal inwoners in het lokaal comité actief zijn en de dag zelf de handen uit de mouwen steken om de Open Monumentendag in goede banen te leiden, draagt uiteraard bij tot de positieve weerklank. Uit de opgedane kennis door de organisatie van de jaarlijkse Open Monumentendag, groeide bij de dienst cultuur de idee om een architectuurbrochure uit te geven met 50 bouwkundige pareltjes in de Dumontwijk en daarbuiten. Vandaag is deze uitgave uit 2002 aan een herziening toe, maar op 8 september 2013 zal het Open Monumentendagpubliek met de volledig herwerkte brochure kennis kunnen maken.

Links: de Open Monumentendagbrochure van De Panne uit 2004.

Rechts: sfeerbeeld van de historische evocatie tijdens de Leopoldfeesten (foto Toerisme De Panne).

Leopoldfeesten

Een evenement dat sinds 2006 eveneens heel veel volk op de been brengt zijn de Leopoldfeesten, georganiseerd door Toerisme De Panne. De Leopoldfeesten behelzen drie avonden en herdenken dat op 17 juli 1831 Leopold I, de allereerste Koning der Belgen, vanuit Calais per koets in het gehucht De Panne – toen nog deel uitmakend van Adinkerke – aankwam. De feesten vinden daarom jaarlijks tussen 17 en 21 juli plaats. De tweede avond is een historische evocatie in de Dumontwijk. In de tuinen en langs het karakteristieke stratenpatroon van de wijk beelden meer dan 150 figuranten scènes uit de belle-epoque en het interbellum uit: een pintje in het volkscafé, een dansje in een café dansant, een liefdesverklaring op de Pont d'Amour, een versgebakken visje of een 'stuute mè gernoars', de paardenkoers met de high society. Het publiek wordt er aan de hand van een jaarlijks wisselend thema teruggebracht naar de tot de verbeelding sprekende tijd van kunstige hoeden, krulsnorren en lange rokken. Naast de leden van de Koninklijke Toneelvereniging 'Kink Kank Hoorn' uit De Panne, figureren ook heel wat inwoners uit de wijk in deze historische evocatie.

Herwaarderingsplan

Vlaams minister Geert Bourgeois, bevoegd voor Onroerend Erfgoed, keurde op 21 januari 2010 het

herwaarderingsplan voor het beschermd stadsgezicht Dumontwijk goed. Het herwaarderingsplan, opge maakt in opdracht van de gemeente De Panne, maakt het onder meer mogelijk dat de eigenaars en huurders van een pand gelegen in de wijk vanaf nu onderhoudspremies kunnen aanvragen voor het onderhoud, het herstel en de herwaardering van hun karakteristieke woningen.

De onderhoudspremie is een begrip geworden in de Vlaamse Monumentenzorg. Al jaren een efficiënte ondersteuning voor het onderhoud van vele beschermde monumenten, werd deze premie door de Vlaamse Overheid bij de nieuwe regeling op de onderhoudspremie in 2004 uitgebreid naar waardevol erfgoed binnen beschermde stads- en dorpsgezichten. Om deze onderhouds-, herstellings- en herwaarderingswerkzaamheden op een doordachte manier te kunnen betoelagen, werd door de Vlaamse overheid het toekennen van een premie gekoppeld aan de opmaak van een herwaarderingsplan. Nu dit herwaarderingsplan voor de Dumontwijk is goedgekeurd, kunnen zowel eigenaars als huurders van onroerend erfgoed in het beschermd stadsgezicht onderhoudspremies bekomen.

Het herwaarderingsplan omschrijft duidelijk de erfgoedkenmerken (structuur van wegen, perceelindeling, schaal, dichtheid,...) en de erfgoedelementen (bebouwing, groenelementen, originele afsluitingen,...) binnen

Zicht op het heringerichte gemeentepark (foto dienst Cultuur De Panne).

D.V.D. 10.512 Edit. E. Duytschaever-Vandeveld

La Panne. — Sentier des pêcheurs.

de wijk. Het onderhoud, het herstel en de herwaardering van deze erfgoedkenmerken en -elementen is essentieel voor het behoud en de versterking van de cultuurhistorische waarden in de Dumontwijk. Aan het herwaarderingsplan is een databank gekoppeld, die wordt beheerd door de gemeente De Panne. Deze biedt informatie over alle waardevolle panden: hun karakteristieken, bouwgeschiedenis, foto's, postkaarten,... en reikt de nodige gegevens aan voor de onderhoudspremies.

De vernieuwing van het gemeentepark kadert binnen het herwaarderingsplan. Het park is een groene ruimte in het centrum van De Panne die deel uitmaakt van de Dumontwijk. Door spontane groenontwikkeling raakte het park door de jaren heen in verval en drong een herinrichting zich op. Het is nu terug wat het ooit was: een zandduin met typische duinbeplanting zoals helmgras en duindoorn. In de eerste plaats werd het gemeentepark opnieuw toegankelijk gemaakt door het rooien van bomen. Daarnaast werden bepaalde historische elementen gerestaureerd: omheiningsmuurtjes, waterputten en een vleermuizenbunker. Verder werden er ook nieuwe wandelpaden met moderne zitbanken aangelegd. Als blikvanger is er bovenaan de duin, op de oorspronkelijke fundering van villa Star, een uitkijkplatform en rustpunt in cortenstaal waar men een prachtig zicht heeft over de Dumontwijk en de zee.

Ook de provincie West-Vlaanderen en Westtoer zetten zich in om de kustarchitectuur, en in het bijzonder de Dumontwijk, beter bekend te maken bij het grote publiek. Dit gebeurt onder meer door de uitgave van publi-

caties. Zo werd in het kader van het cultuurtoeristisch project 'Kustnetwerk Erfgoed en Musea' voor iedere kustgemeente een erfgoedwandeling uitgestippeld en in een handige wandelkaart met plattegrond uitgegeven. In De Panne spitste de wandeling zich uiteraard toe op de Dumontwijk en de villa's op de duinen. Een heuse erfgoedbox ('een doosje West-Vlaams erfgoed') zorgde er verder voor dat de tien erfgoedwandelingen samen konden gehouden worden. Daarnaast verscheen het boekje 'Van Kykhill tot Zwin, 67 kilometer kust erfgoed'. Het vertelt het verhaal van de ontwikkeling van de kust tot een toeristische regio en geeft uitleg over de vele gebouwen en stijlen die er in de loop van de jaren voor het toerisme opgetrokken werden. Beide uitgaven stonden onder redactie van Jeroen Cornilly van de provinciale dienst cultuur.

De inwoners aan zet

Maar zoals in de inleiding aangegeven, hebben ook particulieren waaronder de bewoners van de Dumontwijk zelf, talrijke initiatieven genomen om het gemeenschapsgevoel binnen de wijk te versterken. De website 'decoussemaeker.be/dumontwijk' is een initiatief van natuur- en erfgoedgids José Decoussemaeker. Als gepensioneerd burgerlijk ingenieur en gepassioneerd inwoner van de Dumontwijk creëerde hij een bijna encyclopedische site over de Dumontwijk. Naast de geschiedenis en de stedenbouwkundige evolutie, is de virtuele wandeling door de wijk een echte aanrader. Voor zover er informatie over een bepaalde woning terug te vinden is, wordt ieder gebouw in de wijk per

straat en huisnummer kort besproken en geïllustreerd aan de hand van oude prentbriefkaarten, archivalia en/of hedendaagse foto's. Heel positief is dat de site regelmatig wordt bijgewerkt met nieuwe gegevens en illustratiemateriaal. Als erfgoedgids ontwikkelde José Decoussemaeker verder een aantal thematische architectuurwandelingen in zowel de Dumontwijk als de minder gekende 'Houtsaegerwijk', ten oosten van de Zeelaan.

José Decoussemaeker was in 2008 ook mede oprichter van 'De Vrienden van de Dumontwijk - Les Amis du Quartier Dumont'. Bedoeling van dit spontaan gegroeide initiatief was de inwoners van de wijk een aantal keer per jaar samen te brengen tijdens een maandelijkse *happy hour* en een jaarlijkse barbecue en nieuwjaarsreceptie. Informele ontmoetingen dus waar inwoners met elkaar kunnen spreken over het verleden, het heden en de toekomst van de Dumontwijk. Ze beschikken eveneens over een eigen tweetalige website. In de Dumontwijk resideren immers heel wat personen uit Brussel, Wallonië en Frankrijk. Daarnaast organiseerden ze naar aanleiding van het honderdjarig bestaan van De Panne in 2011 de tentoonstelling 'Schatten van de Dumontwijk' in de atelierwoning *Le Chalutier*. Tijdens de zomer 2012 stonden ze in voor een brocante- en zolderrestjesmarkt op het Koning Albertplein. Verder fungeren 'De Vrienden van de Dumontwijk - Les Amis du Quartier Dumont' als spreekbuis naar het gemeentebestuur. De vrienden willen het historische karakter van de wijk promoten en ijveren ervoor dat de Dumontwijk haar unieke uitzicht blijft behouden. Zo werden ze nauw betrokken bij de opmaak van het herwaarderingsplan en de herinrichting van het gemeentepark.

In 2013 groeide uit 'De Vrienden van de Dumontwijk - Les Amis du Quartier Dumont' de nieuwe vereniging 'Flore@More'. Op 25 en 26 mei toverde deze organisatie de Dumontwijk om in een beurs voor bloemen, planten, tuinmeubelen en tuindecoratie. Op het Koning Albertplein en in de Albert Dumontlaan waren eveneens bloementapijten te bewonderen.

In deze korte bijdrage kan onmogelijk worden ingegaan op alle initiatieven van zowel particulieren als de verschillende overheden die hebben geleid tot de waardering en de erkenning van de Dumontwijk. Maar uit de aangehaalde voorbeelden blijkt duidelijk dat de wijk vandaag naar (erfgoed)waarde wordt geschat. De Dumontwijk is de drager, schatbewaarder en architecturale getuige van een cultuur, een gemeenschapsleven, een sociaal systeem. Een getuige, die in alle historiciteit cultureel, maatschappijkritisch, esthetisch, functioneel, sociaal en technisch relevant is voor de huidige woon-

en leefcultuur van een maatschappij die nog steeds op zoek is naar haar identiteit. Erfgoed brengt mensen samen. De Dumontwijk in De Panne brengt mensen samen.

Geert Vanthuyne

Oostende

De renovatie van het voormalige Postgebouw tot Cultuurcentrum De Grote Post

Het voormalige Postgebouw heeft de Oostendenaars altijd geïntrigeerd wat duidelijk bleek uit de massale belangstelling voor de openstelling tijdens de Open Monumentendagen van 1996 en 2008. Na een periode van leegstand en vijf jaar restauratie begon het voormalig postgebouw eind 2012 aan een nieuw leven. Dit monument mag dus zeker niet ontbreken op de Feesteditie OMD 2013.

Het voormalige postgebouw aan de Oostendse Hendrik Serruyslaan werd ontworpen door de bekende architect Gaston Eysselinck. Het gebouw werd geopend in 1953 en op 22 september 1981 als monument beschermd. Het is één van de meest karaktervolle modernistische gebouwen van vlak na de Tweede Wereldoorlog in België.

De postdiensten verhuisden in 1995 naar een nieuw sorteercentrum aan de Slachthuiskaai en in 1999 ver-

dween ook de loketfunctie waardoor het gebouw grotendeels leeg kwam te staan. Er waren plannen om er een Vlaams Architectuurmuseum in onder te brengen, maar die werden echter nooit geconcretiseerd. In 2005 kocht de Stad het pand aan om er het Museum voor Schone Kunsten en een cultuurcentrum te huisvesten. Beide functies bleken echter niet combineerbaar en in 2007 schreef de Stad een internationale wedstrijd uit om het voormalige Postgebouw om te vormen tot cultuurcentrum. B-architecten werden geselecteerd, samen met hun tijdelijk team van specialisten. De Vlaamse Overheid en de Provincie West-Vlaanderen ondersteunden het ambitieuze restauratie- en herbestemmingsproject financieel.

B-architecten gaven het cultuurcentrum een eigen karakter door twee fundamentele ingrepen: een publieke open ruimte in het hart van het gebouw, het amfitheater

op het dak van de grote zaal en het gebruik van glazen circulatietubes die het beschermde gedeelte verbinden met de nieuwbouw. Deze traag hellende wandelpaden brengen je vanuit de lokettenzaal naar alle andere ruimten, terwijl je het volledige concept van een beschermd monument en een complementaire nieuwbouw ruimtelijk kan ervaren. Het achterliggende segment werd weggehaald en vervangen door een nieuwbouw met twee akoestische zalen en een toneeltoren.

Als bezoekers kom je eerst in de volledig gerestaureerde, als monument beschermde lokettenzaal, waar naast een informatiebalie en de loketten voor de ticketverkoop ook het Cultuurcafé is ondergebracht. Vanuit deze receptie kan je vlot naar de tentoonstellingsruimte / foyer en alle andere ruimten of 'programma's' in het gebouw. Het kloppende hart van het cultuurcentrum is het 'amfitheater' met betonnen trappen: een buitenruimte voor dans, theater en film, die ook gewoon als terras kan fungeren. Onder dit hellende binnenplein bevindt zich de nieuwe grote zaal, de 'Grote Post'. In deze warme zaal met theatertoren en de meest geavanceerde technieken kunnen tot 431 personen genieten van theater en muziek. Bovenop de toneeltoren bevindt zich de 'Kleine Post', een veelzijdige ruimte die in een handomdraai verandert van een klassiek theater met tribune naar een concertruimte met podium of een vlakke zaal voor experimenten. Op de andere verdiepingen werden de bestaande ruimten heringericht tot studio's voor workshops, de grote dansstudio 'Telefonie' met verende dansvloer, de zalen 'Dactylo' voor verschillende culturele evenementen en een grote vergaderzaal, die eenvoudig in meerdere zalen opgedeeld kan worden. Op de bovenste verdieping werd de vroegere personeelsrefter ingericht als feestzaal 'Panorama' met dakterras. Aan de zijde van de Poststraat bevindt zich het beschermde Auditorium, het vroegere opleidingslokaal van het Postpersoneel.

Het was een hele uitdaging om een bestaand monument met voornamelijk een kantoorfunctie om te vormen tot

een publiek gebouw. Het monument werd gerestaureerd in zijn oorspronkelijke grandeur op een kwalitatieve en duurzame wijze. Daarbij werd gezocht naar optimalisaties zoals extra isolatie op de dakvlakken, flinterdunne dubbele beglazing in de bestaande raamprofielen en nieuwe technieken in de bestaande kanalen. Ook in de nieuwbouw werd het duurzaamheidsprincipe gerespecteerd door akoestische en thermische isolatie van de toneelzalen ten opzichte van de omgeving.

Een maximale toegankelijkheid van het gerestaureerde monument was een noodzakelijke voorwaarde om als hedendaags cultuurcentrum een inclusieve werking te kunnen uitbouwen. Er werd een nieuwe buitenlift geïnstalleerd die het halve niveau overbrugt tussen het straatniveau en de lokettenzaal. De bestaande kleine liften konden worden vervangen door een groter exemplaar binnen de bestaande liftkokers zodat ook zwaardere rolstoelen vlot toegang hebben. Er zijn ringleidingen aanwezig in beide toneelzalen.

Op 21 december 2012, na een restauratie-, renovatie- en nieuwbouwproject van 5 jaar, opende het gebouw met de logische naam: 'De Grote Post'. Het pand huisvest niet alleen het team van het Cultuurcentrum, maar ook Theater aan Zee en Vrijstaat O. hebben er hun vaste stek. De medewerkers van het Uitloket van de Stad in de Lokettenzaal gidsen u door het vrijetijdsaanbod in Oostende. De aanwezig i-pads zijn heel aantrekkelijk en bovendien biedt De Grote Post ook Free Wifi in het hele gebouw.

Martine Meire

Links boven: foyer in een deel van de grote hal van de Grote Post (foto Christine Opsomer, Oostende)

Links onder: bezoekers volgen een rondleiding door het voormalig postgebouw tijdens de Open Monumentendag 2000 (foto JC).

Rechts: het auditorium met muurschilderingen uit de jaren 1950 (foto Christine Opsomer, Oostende).

Middelkerke

Gastvrije monumenten lonen op lange termijn

Middelkerke nam in 1990 voor het eerst deel aan Open Monumentendag en is sindsdien een van de vaste waarden in het programma. Het leek het lokaal comité daarom nuttig om eens stil te staan bij de positieve gevolgen op lange termijn van de inzet op dit publieksevenement. Heeft Open Monumentendag een verschil gemaakt voor het lokale bestuur en de inwoners van Middelkerke?

Toen we in 1989 de vraag stelden aan het toenmalig gemeentebestuur om deel te nemen aan de Open Monumentendag kwam het antwoord: 'Nee, want we hebben geen monumenten.' Meteen was duidelijk dat er nog heel veel werk aan de winkel was. De reactie van het toenmalige gemeentebestuur toonde meteen een eerste pijnpunt: wat is een monument en wat is waardevol om aan het grote publiek getoond te worden? Het begrip 'monument' wordt nog al vaak verengd tot gebouwen en sites die de status van 'beschermde' genieten.

In 1990 werd na enige overredingskracht dan toch groen licht gekregen om deel te nemen aan de OMD en werd als antwoord op de negatieve ingesteldheid van het vorige jaar een brochure samengesteld met de sprekende titel 'Op zoek naar monumenten tussen zee-dijk en hinterland te Middelkerke'. De toon was meteen gezet.

Op het vlak van sensibilisering voor een ruime invulling van het begrip monument mag het belang van Open Monumentendag dan ook niet onderschat worden.

Vrijwel alle inwoners raakten vertrouwd met het begrip monument en kregen tijdens de Open Monumentendag de kans om met een ruime waaier aan gebouwen kennis te maken. De tientallen gebouwen die tijdens de voorbije edities opengesteld werden, laten zich in diverse categorieën opdelen: de molen van Leffinge als voorbeeld van een landelijk monument, de Middelkerkse Sint-Theresiakapel als uitgesproken religieus erfgoed, de bunkers van de Bambrug- en Fleriskotsite als getuigen van een militair verleden en het Grand Hotel Bellevue in Westende-Bad als symbool van het elitaire toerisme passeerden allemaal de revue.

Een belangrijke vraag is uiteraard of Open Monumentendag ook in het gemeentelijk beleid resultaten opleverde. Zijn er doorbraken in dossiers geweest? Zijn er effectieve beschermingen uit voortgekomen? De rechtstreekse mag dan al niet onmiddellijk aan te tonen zijn, in de loop van de jaren lijkt er toch sprake van een mentaliteitswijziging. De Groenhagemolen van Leffinge werd bijvoorbeeld in 2010 na een geslaagde editie van Open Monumentendag door het gemeentebestuur aangekocht. Korte tijd later werd een studiebureau aangesteld om de verdere aftakeling tegen te gaan en om de herbestemming voor te bereiden.

Het lokaal comité van Middelkerke had als doelpubliek in de eerste plaats de volwassenen voor ogen. Een deelname aan de OMD junior was zeker geen prioriteit, maar kwam toch sporadisch voor. Het toeristisch karakter van Middelkerke – een kustgemeente met twee

Een greep uit de Open Monumentendagprogramma's van Middelkerke, van links naar rechts: de villa 'Les Zéphirs' in Westende (foto Hugo Maertens, Brugge), het voormalig 'Grand Hotel Belle Vue' in Westende (foto JC) en de veldbatterij Bambrug in Westende (foto Marc Ryckaert, Brugge).

badplaatsen – zorgde ervoor dat Open Monumentendag er ook op de belangstelling van toeristen en tweede verblijvers kon rekenen, een bewijs van het toeristisch potentieel van de Open Monumentendag en van monumenten in het algemeen.

De manier van openstellen evolueerde in de loop van de jaren ook. Waar aanvankelijk het accent op het monument zelf lag, kreeg het monumentenbezoek gaandeweg de vorm van een gezellige namiddag op een site met bijkomende duiding en de nodige randanimatie. Het programma afsluiten met een optreden bleek keer op keer een voltreffer en is zeker een aanrader. Open Monumentendag werd ook aangegrepen om over het Middelkerkse erfgoed te publiceren. Het is meteen een aanleiding om onderzoek naar een monument of een site uit te voeren. De publicaties zorgen ervoor dat de informatie ook na de Open Monumentendag nog beschikbaar blijft. In 1990 werd zoals eerder vermeld een

brochure samengesteld. Ook in 2000 en 2003 werden brochures uitgegeven, respectievelijk over interbellumarchitectuur en over funerair en militair erfgoed in onze gemeente. Andere jaren werd de bezoekers een meer bescheiden monumentenfolder ter beschikking gesteld.

We kunnen niet anders dan stellen dat de deelname aan de Open Monumentendag bij het publiek en bij het beleidsniveau het draagvlak van Monumentenzorg heeft verruimd, één specifiek monument nieuw leven heeft ingeblazen en heel wat onderzoek heeft gegenereerd. Open Monumentendag was en blijft kortom een belangrijke opstap naar een grotere dynamiek voor monumentenzorg in Middelkerke.

Marc Constandt

Cover van de publicatie die het lokaal comité van Middelkerke naar aanleiding van de Open Monumentendag 2003 maakte.

CO7

Open Monumentendag in de zuidelijke Westhoek, werken aan een regionale dynamiek

In het cultuurbeleid van de CO7-gemeenten is erfgoed een constante. Dankzij de samenwerking binnen CO7 is sinds begin jaren 2000 deelname aan landelijke erfgoedevenementen als Open Monumentendag en Erfgoeddag voor alle partnergemeenten haalbaar geworden.

Tot 2002 stelden slechts enkele gemeenten in de zuidelijke Westhoek een eigen programma samen, een aantal gemeenten participeerden niet. Onder impuls van Ieper en Poperinge organiseerden in 2003 zes van de huidige partners – toen nog zonder Mese – samen Open Monumentendag, een aarzelende en experimentele opstap naar een intergemeentelijke OMD. In 2004 – dit

maal wel met het kleine Mese erbij – kreeg de regionaal georganiseerde Open Monumentendag pas goed vorm. De regionale dynamiek werd verder ontwikkeld via de succesformule van twee themabussen die alle gemeenten met elkaar verbinden, een formule die tot in 2008 behouden werd. Elke gemeente kon daarnaast nog een eigen programma opzetten dat meegenomen werd in de promotiecampagne. Deze promotiecampagne was naast de inhoudelijke thematische werking een sterkhouders van de regionale Open Monumentendagformule: er werd een gratis kwaliteitsbrochure verdeeld in én buiten de regio, met een tweetal duidende thema-artikels – wetenschappelijk gefundeerd én toegankelijk geschreven –, een technische fiche per locatie en alle praktische info.

Het koor van de Ieperse Sint-Maartenskerk werd onder meer naar aanleiding van het thema 'Symbolen' (2002) en 'Conflict' (2011) open gesteld (foto CO7 / Nyk Dekeyser).

Elke keer werd het Vlaamse jaarthema op maat van de regio uitgewerkt. In de edities 2003 (met als thema 'Landschap en herinnering'), 2004 ('Steen'), 2005 ('Hout') en 2006 (onder de noemer 'Import-Export') lag de focus op het Eerste Wereldoorlog-erfgoed. Daarnaast stonden onder meer ook historische hoeves, steenbakkerijen, archeologische collecties en kerken op het programma. In 2007 – met als thema 'Wonen' – waren de toppers in het aanbod onder andere de voormalige Spielberg in Wulvergem, het Psychiatrisch Centrum in Ieper, *Cryer Farm* in Geluveland en de Tempeliershoeve in Vleteren. In 2008 koos Vlaanderen voor het thema '20ste eeuw'. Voor deze editie liet Jeroen Cornilly, architectuurhistoricus bij de provincie West-Vlaanderen, ons uitgebreid kennis maken met de wederopbouwarchitectuur in het arrondissement Ieper. Naar aanleiding van het thema 'Zorg' werden in 2009 twee artikels gepubliceerd: 'Godtschalck door de eeuwen heen' van Francis Devlamynck en 'Psychiatrisch Ziekenhuis H. Hart Ieper onderging een grondige metamorfose' van Marc Dejonckheere. In 2010 lag de focus op 'De vier elementen'. Met dit thema richtte Open Monumentendag zich op de evoluerende relatie tussen de mens en de vier elementen: water, aarde, vuur en lucht. Lieven Stubbe bracht in dit kader het verhaal van de Oude Vaart Ieper-

Komen. In 2011 belichtte Marie-Christine Zwaenepoel de belangrijke conflictmomenten in de regio in het thema-artikel. In 2012 tenslotte stonden culturele locaties in de kijker in het thema 'Muziek, woord en beeld'.

In de geschiedenis van Open Monumentendag betekende de regionale samenwerking dat enkele gemeenten voor het eerst vast deel uitmaakten van het Vlaamse programma, terwijl de monumentenbussen het programma merkkelijk verrijkten en meer dynamiek gaven. Het betekende vooral ook dat het aantal bezoekers aanzienlijk toenam en dat op het Vlaamse niveau de kwaliteit van het regionale programma werd erkend. Het regionale programma werd gerealiseerd met de steun van o.a. de Provincie West-Vlaanderen, de toeristische diensten, lokale comité's, gidsenkringen, het Regionaal Landschap West-Vlaamse Heuvels,...

Het programma voor de feesteditie van 2013 'Het beste van' in de CO7-regio is te raadplegen op www.uitinwesthoekzuid.be. Een terugblik op de voorbije edities en de regionale brochures (2003-2010) is te vinden op www.co7.be/omd.

Rosita Boussemaere

De Beeuwsaertmolen in Bikschote werd in 2010 volledig gerestaureerd en in het kader van het thema 'De Vier Elementen' in het Open Monumentendagprogramma opgenomen (foto CO7 / Nyk Dekeyser).

Izegem

De verloren glorie van brouwerij Carpentier

Je stapte binnen door de indrukwekkende poort van het koetsgebouw. Een leeuwenkop, verwijzend naar het biermerk van de brouwerij 'De Gouden Leeuw', torede boven je hoofd. En dan kwam je op een gezellig binnenplein in kasseistenen, rondom afgeboord met grotere en kleinere gebouwen die stuk voor stuk geschiedenis ademden. De kuiperij, het stoommachinegebouw, de brouwerij zelf in verschillende verdiepingen, de mouterij en het woonhuis van de familie Carpentier.

In 1997, naar aanleiding van het jaarthema 'Monumenten en Arbeid' werd in Izegem de voormalige brouwerij Carpentier in de Gentstraat opengesteld. Het bleek voor de bevolking een van de laatste kansen om deze getuige van het industriële verleden van Izegem te verkennen. De brouwerij Carpentier was de grootste brouwerij van Izegem. Al in 1865 was brouwerij Rosseel de enige die naast de brouwerij Carpentier stand wist te houden. De vijf andere brouwerijen van Izegem waren weggeconcentreerd.

Om de openstelling in goede banen te leiden, werd een beroep gedaan op jongeren. De leerkrachten geschiedenis hadden niet veel moeite om de zestien- en zeventienjarige leerlingen voor het 'OMD-project' te enthousiasmeren. De vijfdejaars van het Sint-Jozefscollege o.l.v. Jean-Marie Lermyte en van het Instituut de Pélichy Ave Maria o.l.v. Hilde Colpaert sloegen de handen in elkaar. De leerlingen kregen als taak de site op te netten en voor het publiek toegankelijk te maken. Bovendien moesten zij de bezoekers uitleg geven over de geschiedenis en de werking van de brouwerij. Een hele klus die netjes verdeeld werd over de verschillende groepen. De voorbereidingen gebeurden tijdens de zomervakantie want Open Monumentendag viel ook toen op de tweede zondag van september! Minder evident voor de jongeren, maar toch konden zonder problemen een viertal dagen gevonden worden om alles ter plaatse voor te bereiden.

De toen tachtigjarige mevrouw Carpentier volgde de voorbereiding met grote belangstelling. Af en toe kwam ze kijken wat er allemaal gebeurde en vertelde haar familiegeschiedenis. De Open monumentendag zelf werd een succes. Honderden bezoekers bewonderden het onbekende stukje Izegem achter de hoge muren van de brouwerij. De leerlingen gaven het beste van zich om uit te leggen hoe de biertonnen gemaakt werden en hoe en waar het brouwproces zich afspeelde. Bovendien was het zalig flaneren in de grote tuin van de familie Carpentier. Mevrouw Carpentier was vooral fier op haar bloementuin die ze nog elke dag hielp onderhouden. Het tennisveld in rode baksteentjes tussen de hoge loofbomen sprong eveneens in het oog. Vandaag ligt het er nog altijd, half bedekt met modder en onkruid, midden in het kleine stadsparkje 'Steendam' dat over is gebleven van de grote tuin. Twee appartementsblokken en een hotel namen de plaats in van de eens zo belangrijke brouwerij met bijhorende gebouwen.

Enkel de mouterij in de Papestraat ontsnapte aan de sloophamer en werd uiteindelijk in 2003 als monument beschermd. De mouterij was opgetrokken in 1890 onder impuls van de toen twintigjarige Eugène Carpentier, die de brouwerij van zijn vader Petrus tot een succesvol bedrijf wist uit te bouwen. De mouterij telt drie bouwlagen. De gerst werd op de betonnen vloer gelegd om te kiemen. De oven die gestookt werd om de gerst te branden is bewaard. Ook het laadluik met katrol om de zware lasten op te trekken, herinnert aan het vroegere leven van het gebouw. De zolder met een indrukwekkend dakgebinte werd bij de recente restauratie als een sfeervolle loft heringericht.

Hilde Colpaert

De voormalige mouterij is alles wat rest van de brouwerij Carpentier in Izegem (foto Musea Izegem).

Kortrijk

De Broeltorens in eer hersteld

De Broeltorens behoren tot de bekendste monumenten van Kortrijk. Ze stonden al herhaaldelijk op het programma van Open Monumentendag en ook tijdens de vijftiende editie krijgt het publiek opnieuw de kans deze middeleeuwse torens beter te leren kennen. Open Monumentendag is meer dan het openstellen van het monument, maar vormt ook het uitgelezen moment om de bezoeker meer te vertellen over de zorg voor en de omgang met ons historisch patrimonium. In Kortrijk is dat niet anders.

Meer dan een facelift

De Broeltorens vormen het uithangbord van de stad Kortrijk. De twee imposante torens maakten oorspronkelijk deel uit van de middeleeuwse versterkingen, die vanaf 1353 uitgebouwd werden. Beide torens dateren uit het begin van de 15e eeuw. De voorbije decennia werden onze paradepaardjes ietwat stiefmoederlijk behandeld en stonden ze te verkommen. De recente restauratie (voorjaar 2012 – voorjaar 2013) was noodzakelijk om

De Broeltorens in Kortrijk, zoals gefotografeerd in de 19e eeuw (Broelmuseum, Kortrijk).

verdere schade te vermijden. Bovendien is er een restauratievisie geformuleerd voor een coherente aanpak met maximaal respect voor het bouwhistorisch materiaal. Ten slotte is er nagedacht over de herbestemming. Het was immers schrijnend dat de Broeltorens als visitekaartje van de stad nauwelijks toegankelijk waren. Een zinvolle bestemming leek een vereiste voor een goed onderhoud van de torens.

Ingrepen

De eerste betekenis van de torens zal altijd gelinkt blijven aan het boeiend verhaal van het militaire bouwwerk op zich. De torens hebben echter veel meer te vertellen. Bij de restauratie is wetenschappelijk verantwoorde kennis en interpretatie erg belangrijk. De beide torens zijn echte informatiedragers, gegevens die vervat zitten in bouwkundige technieken, gebruikte materialen, bouwsporen enz. Deze kennis blijvend toegankelijk maken voor het publiek gaat samen met het maximaal behoud en restauratief herstel van de karakteristieken van de torens.

Het vernieuwen van de natuurleien was een van de meest ingrijpende vervangingen van bouw materiaal. Op de zuidtoren bleek dat de ronde kegelvorm niet meer aanwezig was. Deze werd hersteld door de onderliggende bebording plaatselijk bij te werken. De buitengevels werden zacht gereinigd met het Jos-vochtstraalsysteem. Na de reiniging werd ter plaatse geëvalueerd waar steenvervanging noodzakelijk was. Dit werd uiteindelijk tot een minimum beperkt omdat de aanwezige steensoorten belangrijke informatie over plaats van herkomst, de steenhouwer, bewerkingstechnieken, enz. verschaffen. De natuursteen werd enkel vervangen wanneer dit door verwerking, breuken of omwille van stabiliteitsgevaar onvermijdelijk bleek.

Het nog bewaarde buitenschrijnwerk was nergens ouder dan 1873, toen beide torens van een volledig nieuwe dakconstructie voorzien werden. Een aantal onderdelen van de kapconstructie werden hersteld op basis van het lastenboek voor de restauratie uit 1873. Lode De Clercq maakte een bouwhistorische studie, gecombineerd met een gedegen materiaalstudie in situ. Dankzij bouwarcheologisch onderzoek konden de oorspronkelijke niveaus, de situering van verdwenen trappen en weergang, de afwerkingslagen, enz. gereconstrueerd worden.

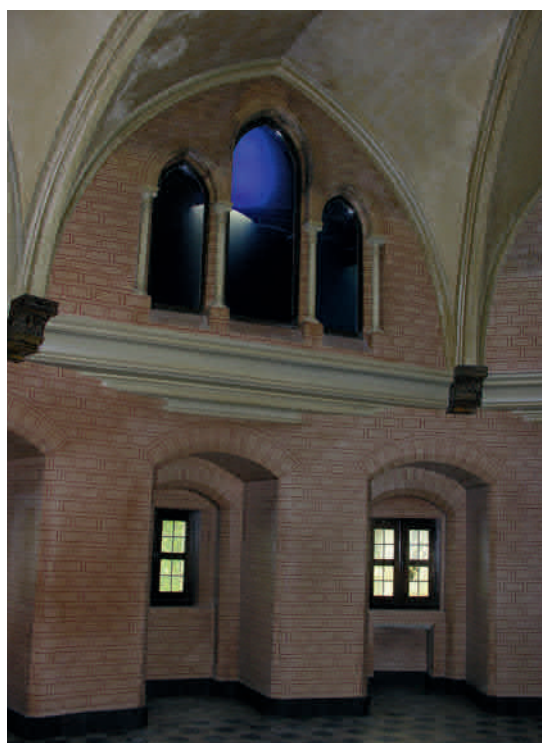
Restauratie van de restauratie

Het archiefonderzoek van de restauratiecampagne van 1873 was doorslaggevend voor de opmaak van het restauratiedossier. Deze campagne was zonder meer de

Het terugtrekkende Duitse leger dynamiteerde in 1918 de brug over de Leie. De Broeltorens liepen daarbij ook heel wat schade op (Broelmuseum, Kortrijk).

belangrijkste ingreep die de Broeltorens in hun lange geschiedenis hebben ondergaan. In de zuidelijke toren zijn nog elementen aanwezig van de toen gerealiseerde neogotische aankleding van de beide verdiepingen. Deze restauratie ongedaan maken zou een verlies betekend hebben. Er werd daarom ook beslist om dit totaalbeeld volledig te herstellen in de zuidelijke toren, terwijl in de noordelijke toren gestreefd wordt naar herstel van de oorspronkelijke middeleeuwse toestand. Na restauratie bekomen we dus duidelijk twee verschillende torens. De noordelijke toren heeft tot op heden zijn militair karakter grotendeels behouden. De toren werd bij de restauratie archeologisch benaderd en hersteld met maximaal behoud van het oorspronkelijk materiaal. Bij de zuidelijke toren biedt de restauratie van het negentiende-eeuwse interieur een blijvende getuigenis van hoe men in die periode met historisch erfgoed omging.

Boven: knopkapiteel in de Broeltorens voor de restauratie (foto Erfgoedcel Kortrijk).

Onder: het interieur van de zuidelijke Broeltoren na de restauratie van 2012-2013. De neogotische decoratie werd daarbij gerespecteerd (foto Erfgoedcel Kortrijk).

Twee identiteiten

Deze twee verschillende identiteiten kan men als een troef uitspelen. De beide, voor het overige vrij identieke torens, ontsluiten bij een bezoek twee verschillende werelden en twee verschillende tijdperken. De beide torens zijn belangrijke architectonische monumenten met unieke binnenruimtes. Ook voor de herbestemming heeft dit interessante consequenties.

Bij het hergebruik bieden de historische ruimtes kansen tot intense beleving, tot een totaalervaring. De torens zijn door hun specifieke ronde vorm interessant voor bijvoorbeeld audiovisuele kunsten zoals geluidskunst of andere kruisbestuivingen tussen beeld en muziek. De bezoeker kan als het ware centraal in een artistieke omgeving komen te staan. De authentieke noordelijke toren leent zich tot expressie en kunstvormen in brede zin, die sterk beroep doen op de fysieke aanwezigheid van de toeschouwer in relatie tot de binnenruimtes. In de neogotische bovenzalen van de zuidelijke toren zorgt de afwerkingsgraad voor een sfeer die geschikt is voor een meer traditioneel gebruik zoals vergaderingen, lezingen of recepties. In de onmiddellijke omgeving – meer bepaald aan de Broelkaai – zijn openbare werken gepland waarbij de Leieboorden verlaagd worden zodat de onmiddellijke omgeving rond de Broeltorens eveneens een grotere belevingswaarde zal krijgen.

Toekomstige beheersvisie

De zuidertoren wordt een van de lokalen die de stad aan verenigingen ter beschikking stelt. Bij de restauratie werd dan ook met deze herbestemming rekening gehouden. Zo is er een verwarmingssysteem geplaatst dat de torens bij gebruik snel op temperatuur kan brengen. De noordtoren is beschikbaar voor culturele evenementen, onder meer in samenwerking met het stedelijk museum. Eenvoudige luiken laten toe om de ruimte te verduisteren. In de zuidertoren werd een sanitaire cel en een kleine opwarmkeuken ingericht. Concreet komt er in de benedenverdieping centraal een bolvormig volume in roestvrij staal dat als een kwalitatief kunstobject zal uitgewerkt zijn.

Bernard Pauwels en Alex Demeyere

Deerlijk

3 hoogtepunten uit 25 jaar Open Monumentendag

Deerlijk is een van de kleinere West-Vlaamse gemeenten die vanaf het begin regelmatig deelnam aan de Open Monumentendag. De 'Heemkring Dorp en Toren' en het 'René Declercqgenootschap', die mee voor de organisatie van de Open Monumentendag instaan, blikken terug op drie hoogtepunten uit een kwarteeuw.

Voormalige ververij Ovelacq (1994)

In 1994 werd op Open Monumentendag massaal 'een laatste groet' aan de ververij Ovelacq gebracht, een site met industrieel-archeologische waarde die in 1996 afgebroken werd voor de realisatie van een woon- en handelscomplex. De heemkring 'Dorp en Toren' plaatste op Open Monumentendag 1994 deze getuige van 150 jaar sociale geschiedenis in de kijker. De fabriek beschikte over een stel van zes waterputten van 150 meter diep, die tot drie miljoen liter water per dag konden opputten. Met perslucht werd het water naar gigantische reservoirs boven in de fabriek opgepompt. In groepen van honderd bezoekers tegelijk loodsten de gidsen de Deerlijknaren door de donkere ruimtes van smidse, ververij, stookruimte en drogerijen. De uitleg was boeiend. Bezoekers kwamen er alles te weten over het verven van strengen en de veelal ongezonde werksituatie van de verwers, het café 'De Sterre' en haar vier lokale schoonheden.

'Beleef het jaar 1900' in het René De Clercqmuseum (2007)

Vrijwilligers, in passende kledij, toonden hoe een zondag verliep. Rond 10 uur komen de bezoekers binnen: verlichting met kaarsen, verwarming door open haard en stoof. De acteurs beginnen met het ontbijt. Hugo leest het dankgebed en Mieke snijdt boterhammen met het broodmes van haar overgrootmoeder. De soep wordt klaargemaakt op de Leuvens stoof: eerst de bouilli goed laten trekken, dan de groenten met een kapmes fijnhakken en daarna alles zachtjes laten koken. Om 13 uur is het eten klaar. De medewerkers, omringd door het publiek, scharen zich rond de tafel en na het gebed wordt er heerlijk gesmuld. Terwijl de mannen hun middagdutje doen, zorgen de vrouwen voor de afwas en zetten koffie. Op straat trekt Norbert, als notaris Antoine Devos ge-

kleed, het publiek aan. Hij pocht over zijn stenen huis uit 1790 en nodigt iedereen uit om binnen een kijkje te nemen. Daar zitten de mannen te kaarten. De vrouwen tateren en kletsen. Alleen Annie, pas moeder geworden van haar vijftiende kind, zit er stilletjes bij en kan *van haar wiegske niet scheën*. Opa Etienne rookt zijn pijp aan de haard. Op het gloeiend stoofje bakt Marleen wafels, waarvan alle bezoekers mogen proeven. Rond 18 uur kunnen alle aanwezigen boerenboterhammen met hoofdvlees en een klak mosterd eten. Tot de duisternis invalt zingen de aanwezigen oude liederen die door Hugo en Freddy, twee accordeonisten, ingezet worden. Alle medewerkers zijn moe maar gelukkig. Het feest *Beleef het jaar 1900* was meer dan geslaagd.

Een commandoschuilkelder uit de Tweede Wereldoorlog (2009)

Alhoewel er reeds correspondentie was tussen het Centraal Comité der Bond voor Luchtbescherming (B.L.B., later P(assieve).L.B.) en Deerlijk in 1938, begon Deerlijk pas in 1942 met de bouw van openbare schuilkelders: drie in het centrum en twee op het gehucht

Evocatie van het leven omstreeks 1900 in het René De Clercqmuseum in 2007 (foto René Declercqgenootschap, Deerlijk).

Sint-Lodewijk. De commandoschuilkelder bevond zich ten noorden van de Sint-Columbakerk. De 'Heemkring Dorp en Toren' kon in 2008 vier publieke schuilkelders onderzoeken en kon tevens tien private schuilkelders lokaliseren. Na een grondige reiniging door de gemeente en de brandweer werd de commandoschuilkelder naast de Sint-Columbakerk tijdens de Open Monumentendag 2009 uitzonderlijk voor het publiek opengesteld. Een kleine 1.000 mensen daalden onder begeleiding van een gids in de schuilkelder af.

Heemkring Dorp en Toren / René De Clercqgenootschap

Impressie van de
commandoschuilkelder naast
de Sint-Columbakerk in Deerlijk
(foto JC).

Waregem

2008. Invloeden van art deco & modernisme

De Open Monumentendag 2008 was vanuit meerder opzichten voor Waregem een wel heel bijzondere editie. Het jaarthema 'Monumenten van de 20e eeuw' werd aangegrepen om de interbellumarchitectuur van Waregem in de kijker te plaatsen. Zowel het mooie weer op Open Monumentendag, de massale opkomst als het voorafgaande onderzoek en de tot de verbeelding sprekende opstelling maakten van de tentoonstelling een memorabele gebeurtenis.

Vanwege het ontbreken van een algemene inventaris van onroerend erfgoed op het grondgebied van Waregem, werd onder de titel *Bouwbeeld tussen 1930 en 1950* een groot onderzoeksproject op touw gezet om alle architecturale uitingen van art deco en het modernisme in het Waregemse straatbeeld op te sporen. Er werd nagegaan wie in die tijd de meest invloedrijke architecten in Waregem waren en een selectie opgemaakt van hun ontwerpen, met inbegrip van zowel herenhuizen, villa's en arbeiderswoningen, als handelszaken en scholen. De neerslag hiervan resulteerde in een exhaustieve catalogus,

die de afzonderlijke realisaties in beide stijlen en bijhorende substijlen omvatte.

Door enkele toevalligheden vielen de schijnwerpers tijdens dit project op de markante *Villa Gaverzicht*. Deze prachtige woning, van de hand van architect Gentiel Van Eeckhoutte, openbaarde zich als één van de meest opvallende manifestaties van 20e-eeuwse architectuur in Waregem. Het gebouw bestaat uit diverse abstracte volumes, wat vanuit elk standpunt een ander effect oplevert. Het gebruik van beton, een zwembad op het dak en een luxueuze badkamer waren voor het landelijke Waregem in het interbellum erg vooruitstrevend. Het moest een typevoorbeeld van een modernistische woning worden, wat in diverse aspecten tot uiting kwam: het gebruik van gewapend beton als nieuw bouw materiaal, de vele inspirerende, kleurrijke glasramen en compositie, de typerende stijlkenmerken met referenties aan het werk van Le Corbusier, een dynamische asymmetrie, enzovoort.

Impressie van de openlucht tentoonstelling in de tuin de villa 'Gaverzicht' in Waregem in 2008 (foto Stadsarchief Waregem).

Hoewel *Villa Gaverzicht* tot op heden privaat eigendom is, kreeg het Waregemse stadsarchief toch bij wonder de toegang tot het domein en de kans om er in het kader van Open Monumentendag in de tuin een openlucht tentoonstelling over modernisme en art deco op te bouwen. Deze unieke setting gaf een bijzonder dimensie aan de opstelling. Het enthousiasme bij de vele bezoekers de dag zelf kon dit alleen maar bevestigen. De rijk geïllustreerde begeleidende brochure *Bouwbeeld 30-50* was in een mum van tijd uitgeput. Na de Open Monumentendag volgde nog een herdruk, terwijl de inventaris in 2008 ook in het jaarboek van *De Gaverstreke* gepubliceerd werd.

Het succesverhaal van deze editie eindigde echter niet op die zondag in september. Niet veel later kwam er vanuit een vrij onverwachte hoek een opmerkelijke vraag aanwaaien. De eigenares van de villa had het initiatief genomen om de beschermingsprocedure van *Villa Gaverzicht* aan te vangen en verzocht daarbij de ondersteuning van het stadsbestuur. Aldus geschiedde en sinds 2010 werd het Waregemse beschermde patrimonium met een prachtig en uniek exemplaar van vooruitstrevende interbellumarchitectuur verrijkt. Naar aanleiding van de bescherming werd de interbellumarchitectuur in Waregem in het provinciaal erfgoedtijdschrift *In de Steigers* nogmaals in de kijker geplaatst.

De villa Gaverzicht tijdens het interbellum met op de voorgrond architect Gentiel Van Eeckhoutte en zijn gezin (foto Stadsarchief Waregem).

Daarenboven leek er in Waregem een nieuwe tendens te zijn opgedoken. In het kielzog van de tentoonstelling werden velen zich bewust van de mogelijke historische

waarde van hun interbellumwoning. Het stadsarchief werd overstelpt met vragen omtrent de conservatie en restauratie van woningen in het algemeen en van de vele originele interieurornamenten in het bijzonder. Een gemeenschap die zich bewust inzet voor het in stand houden van haar eigen erfgoed, is een droom voor elke erfgoedbeherende instelling. OMD 2008 heeft de Waregemse gemeenschap onverwacht een duwtje in de goede richting gegeven.

Geerd De Ceulaerde

Zwevegem

Transfo in de kijker

Een van de opmerkelijkste monumenten in Zwevegem is de voormalige elektriciteitscentrale aan de oever van het kanaal Bossuit-Kortrijk. Deze site, ondertussen bekend als 'Transfo', opende de afgelopen 25 jaar regelmatig de deuren tijdens Open Monumentendag. Aanvankelijk stond het nog bekend als 'energiemuuseum'. De laatste jaren was Open Monumentendag het uitgelezen moment om de gestage herbestemming, herwaardering en restauratie van deze markante site te volgen. Het Transfoproject is dé transformator voor Zwevegem en de brede regio.

De vijftiengste editie van Open Monumentendag valt toevallig samen met de honderdste verjaardag van de opstart van de elektriciteitscentrale. Deze eeuweling transformeerde ondertussen van een oude fabriek naar een plek waar energie troef is van avontuur, cultuur, natuur... De verjaardag zal niet onopgemerkt voorbij gaan. Uiteraard zal 'Transfo' op Open Monumentendag de deuren openen.

Naar aanleiding van de honderdste verjaardag verschijnt de publicatie *Van Centrale naar Transfo – 100 jaar elektriciteitscentrale in Zwevegem*. Daarin wordt het verhaal gebracht van de voorgeschiedenis, de beginperiode, het interbellum, de naoorlogse periode, het einde van de productie, ... Het is echter niet alleen een verhaal van monumentale historische fabrieksgebouwen maar ook een verhaal van mensen in hun werk- en woonomgeving en tenslotte de herbestemming van de gebouwen, de toekomst die wordt uitgetekend.

Open Monumentendag 2013 wordt ook een sleutelmoment voor *Transformator, festival van de Metamorfose*. Het wordt een happening met kunstenaars uit binnen- en buitenland en verenigingen uit Zwevegem en omstreken, dit alles met de voormalige elektriciteitscentrale als decor. Vanaf begin augustus zullen nationale en internationale kunstenaars op de Transfosite een kunstwerk voorbereiden. Aan de vooravond van Open Monumentendag, op 7 september, heeft een echte happening plaats met performances van onder andere de solisten van het Brussels Philharmonic Orchestra, Tom McRae met het Spectra Ensemble, Julien Libeer, Sarah Bostoen, Messieurs Delmotte & de Flamingo's en

Kendell Geers. De tentoonstelling zelf opent zijn deuren op 8 september en loopt tot en met 5 oktober.

Voor meer informatie over de publicatie en de kunsthappening: cultuur@zwevegem.be

Paulette Loosveldt

Tijdens de Open Monumentendag 2013 wordt de honderdste verjaardag van de Zwevegense elektriciteitscentrale gevierd. Een van de blikvangers van de site is de machinehal (foto Daniel Leroy, Brugge).

Volgende bladzijde: salon in de residentie van de gouverneur van West-Vlaanderen op de Burg in Brugge. Dit monument werd al herhaaldelijk opengesteld op Open Monumentendag (foto Hugo Maertens, Brugge).

Illustratie achterkaft: salon met 18e-eeuwse schilderijen in het huis 'Den Lombaert' in de Langestraat in Brugge (foto Hugo Maertens, Brugge).

in de Steigers

Colofon

In de Steigers
Erfgoednieuws uit West-Vlaanderen

verschijnt vier maal per jaar en is een uitgave van de Provinciale Dienst voor Cultuur, Afdeling Cultureel Erfgoed, in opdracht van de Deputatie van de Provincie West-Vlaanderen

Redactieadres: *In de Steigers*, Dienst voor Cultuur, Provinciehuis Boeverbos, Koning Leopold III-laan 41, 8200 Sint-Andries (Brugge)

E-mail: jeroen.cornilly@west-vlaanderen.be

Redactionele coördinatie: Jeroen Cornilly en Sophie Muyllaert

Vormgeving, pre-press en druk: Provincie West-Vlaanderen, Grafische Dienst

Verantwoordelijke uitgever: Jan Denolf, directeur dienst cultuur, Provincie West-Vlaanderen

Abonnementen: 7,5 euro per jaar. Om een abonnement te nemen stuurt u een bericht met uw naam en adres naar het redactieadres.

Oude nummers: oude jaargangen zijn vanaf 2002 nog verkrijgbaar tegen 2,5 euro (2002), 5 euro (2003-2010) of 7,5 euro (2011-2012).

Werkten mee aan dit nummer: Brigitte Beernaert, Rosita Boussemaere, Hilde Colpaert, Marc Constandt, Jeroen Cornilly, Geerd De Ceulaerde, Alex Demeyere, Heemkring Dorp en Toren, Conny Lambert, Paulette Loosveldt, Martine Meire, Bernard Pauwels, René Declercqgenootschap, Geert Vanthuyne, Etienne Van Wouterghem

Illustratieverantwoording: Broelmuseum, Kortrijk: blz. 57, 59.
CO7 / Nyk Dekeyser: blz. 34 midden, 54, 55. – Jeroen Cornilly, Gent: blz. 34 links, 39, 45, 51 links boven, 52 midden, 62. – Daniël de Kievith, Oostende: blz. 50. – Dienst Cultuur De Panne: blz. 47. – Erfgoedcel Kortrijk: blz. 60. – Lokaal comité Beernem: blz. 41 rechts, 43 onder. – Hugo Maertens, Brugge: blz. 33, 35, 52 links, 66, 68. – Edelhart Matthys, Beernem: blz. 44. – Musea, Izegem: blz. 56. – Daniël Leroy, Brugge: blz. 65 boven. – Christine Opsomer, Oostende: blz. 51 links onder en rechts. – Provinciale Bibliotheek Tolhuis: blz. 48. – Provinciedomein Raversijde: blz. 36 midden. – René De Clercqgenootschap, Deerlijk: blz. 61. – Marc Ryckaert, Brugge: blz. 34 rechts, 36 boven, 38, 42, 52 rechts. Stadsarchief Waregem: blz. 63, 64. – Toerisme De Panne: blz. 46. – Johan Vansteenkiste, Varsenare: blz. 41 links, 43 boven.

Gedrukt op milieuvriendelijk papier

